spaţiul extraimperial, n-au putut împiedica "ridicarea elementului latin" (p. 151-191) (cartea a III-a), care, sub "regimul «noului August»" Iustinian, îsi va afirma deplina identitate (cartea a IV-a, p. 205-333). Astfel, nu întâmplător, în jurul anului 1000, "românii din jos" apar ca etnos deplin constituit în această parte a continentului (cartea a V-a, p. 345-351).

Întregul demers întreprins de Nicolae Iorga, rezumat mai sus, e în întregime fermecător, în ciuda aridităţii unor pagini. Metoda comparativă, paralelismele atât de convingătoare (să amintim numai "călătoria" atât de îndepărtată pe tărâmuri europene pentru a surprinde similitudinile în organizarea lumii rurale nord-fluviale – p. 128-137), viziunea foarte largă, intuiţiile surprinzător de exacte, constituie tot atâtea elemente ce clădesc edificiul ştiinţific al lui Nicolae Iorga. Desigur, cercetările recente au putut nuanţa unele opinii (natura relaţiilor româno-slave, evoluţia unor lexeme româneşti etc. – notele comentariile şi postfaţa editorilor le surprind cu atenţie), dar scheletul construcţiei rămâne întreg. Să salutăm iniţiativa cercetătorilor ieşeni şi să ne bucurăm că sinteza lui Nicolae Iorga circulă din nou printre noi. În lipsa unui tratat de istorie a românilor elaborat sub egida celor mai înalte foruri, lucrarea lui Nicolae Iorga, adusă la zi prin străduinţele atât de tenace ale specialiştilor ieşeni, reprezintă o adevărată necesitate.

NELU ZUGRAVU

LOUIS BRÉHIER, *Civilizaţia bizantină*, traducere din limba franceză: NICOLAE SPINCESCU, control traducere şi note de subsol: ALEXANDRU MADGEARU, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1994, 564 pag.

Civilizaţia bizantină face parte din marea trilogie *Le monde byzantine* realizată de Louis Bréhier – unul dintre cei mai mari istorici ai Bizanţului. Importanţa traducerii ei în limba română abia dacă mai trbuie amintită. Într-o ţară în care au existat bizantinologi de talia lui Nicolae Iorga, Gh. Brătianu, Nicolae Bănescu, traducători din istoriografia bizantină ca H. Mihăescu, V. Grecu, *istoria Bizanţului este slab cunoscută*; doar în mediul universitar ea este studiată mai profund, dar şi aici se resimte o acută lipsă de material informativ. Mai mult, de la *Istoria vieţii bizantine* a lui Nicolae Iorga, nici un alt istoric român nu s-a mai încumetat să scrie o istorie a Bizanţului, care să reflecte percepţia românească a acestei strălucitoare şi dense secvenţe a istoriei europene; si aceasta se întâmplă într-un teritoriu care s-a definit ca profund îndatorat civilizaţiei bizantine! Este, aceasta, neîndoielnic, un paradox al

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

istoriografiei româneşti, ca şi cel al inexistenţei unei istorii a Romei scrisă de un român!

De altfel, necunoaşterea istoriei bizantine nu este un fenomen specific românesc. Occidentalii o cunosc la fel de puţin şi cauza nu este greu de aflat: perspectiva europocentristă, cu accent pe spaţiul său vestic, de a scrie istoria bătrânului continent şi considerarea lumii bizantine, a celei ortodoxe în general, ca orientată exclusiv spre Orient, închisă, statică, arhaică, sterilă în planul creaţiei.

Lectura cărţii lui Louis Bréhier are darul de a dezminţi total această viziune. În pagini de o mare densitate informativă, expusă, însă, într-o manieră sistematică, clară, istoricul francez, sprijinit pe izvoare diverse şi pe o bibliografie debordantă, subliniază ce numeroase valori superioare a avut civilizaţia bizantină, cât caracter european divulgă ea. Într-o vreme în care Europa occidentală se confunda într-o adevărată barbarie, Bizanţul a conservat trăsăturile înalte ale raporturilor familiale romane, datinile străvechi dar şi înnoite de creştinism ale cultului morţilor, normele juridice antice privitoare la statutul proprietăţii, rafinamentul mesei, eleganţa îmbrăcămintei şi a coafurii, confortul cel mai rafinat al locuinţei (*Viaţa particulară*, p. 13-65). În acelaşi timp, pe când în Occident civilizaţia urbană era redusă la simple nuclee de locuire pierdute printre ziduţile şi ruinele antice, Bizanţul continua a fi o strălucitoare civilizaţie a oraşelor, cu viaţa lor trebidantă, cu activităţile lor diverse, cu viaţa intelectuală înaltă, cu bazilicile, teatrele, hipodromul şi spectacolele lor frenetice; Alexandria, Antiohia, Efes, Edessa, Niceea, Apameea, Ierusalim, Trapezunt, Filippi, Cartagina, dar mai ales "regina oraşelor" – Constantinopolul, reprezintă câteva exemple amintite de Louis Bréhier pentru a proba continuitatea structurilor citadine bizantine, cu toate implicaţiile lor pe planul istoriei şi al culturii (*Viaţa urbană*, p. 67-121). Fenomenele economimce au cunoscut, şi ele, evoluţii particulare: de la dominare a lumii mediteraneene la dependenţă de centrele occidentale, de la etatism la privilegii exagerate, de la colonat la ţărănime liberă şi apoi la iobăgie (*Viaţa economică*, p. 123-184).

Viaţa spirituală a Bizanţului a fost, de asemenea, extrem de complexă şi, nu de puţine ori, contradictorie: o credinţă profund ataşată valorilor ortodoxe, dar şi superstiţii, exorcisme, amulete; devoţiuni aparte pentru sfinţi, moaşte, icoane, dar şi reacţii de-o mare violenţă în numele unor atitudini opuse; ortodoxie, dar şi erezii (*Viaţa spirituală*, p. 185-247).

Pe plan intelectual, niciodată în Bizanţ nu a fost abandonat idealul paideutic antic, a existat o preocupare constantă pentru studiul predecesorilor, deveniţi modele în literatură, retorică, istorie, filosofie, gramatică, s-a perpetuat un sistem de învăţământ pus sub patronajul statului, dar şi al Patriarhiei, mânăstirilor şi particularilor, s-au creat genuri noi, deşi nu întotdeauna originale sub raportul formei (panegiricul, hagiografia, *kontakion*-ul, octoihul,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cronica universală), s-a integrat filosofia păgână concepției creștine, s-a dezvoltat o mișcare mistică, al cărei reprezentant tipic bizantin este isihasmul, s-a făurit o artă de o mare originalitate, cu influențe în tot spațiul mediteraneean etc. Oricine va lectura cartea lui Louis Bréhier se va convinge de deosebita forță creatoare a civilizației bizantine, de profundul său caracter european (*Viața intelectuală*, p. 249-432).

De altfel, concluziile lucrării merg în aceeași direcție:

"Societatea bizantină era europeană prin instituțiile sale familiale, prin atașamentul la tradițiile antice..., prin limba și cultura sa elenă" Influențele orientale n-au lipsit – "izolarea femeilor, moda vestimentară, coafura celor două sexe, gustul pentru podoabe, pentru culori strălucitoare, pentru stofe scumpe, pentru bijuterii, perle și pietre prețioase..., practicile privind tortura inumană, superstițiile, magia, astrologia, doctrinele maniheiste care puneau Ortodoxia în pericol" "Și totuși, conchide Louis Bréhier, ceea ce frapează în această societate mixtă este faptul că partea europeană primează asupra celei asiatice" (p. 433). Cu alte cuvinte, civilizația bizantină este atașată profund valorilor europene, care, de altfel, îi datorează foarte mult; recuperarea ei la adevărata dimensiune este, de aceea, o necesitate. Traducerea *Civilizației bizantine* a lui Louis Bréhier este un bun prilej în acest sens.

NELU ZUGRAVU

JOSEPH MITSUO KITAGAWA, *În căutarea unității. Istoria religioasă a omenirii*, traducerea de CLAUDIA DUMITRU, București, Ed. Humanitas, 1994, 336 pag.

Singurul capitol de reținut din cartea lui J.M. Kitagawa este, după opinia noastră, cel intitulat *În căutarea unei noi sinteze*, în special ultimele sale secțiuni (p. 220-282). Autorul subliniează un aspect ce a devenit, după al doilea război mondial, o realitate cel puțin stânjenitoare pentru civilizația occidentală, considerată până atunci sursa tuturor valorilor și focarul culturii universale, anume epuizarea spirituală a acesteia și avansul în câmpul său a variatelor "tipuri de spiritualitate orientală și a diferitelor tradiții religioase" (p. 263). Cu alte cuvinte, Occidentul a încetat să mai fie polul de referință, "modelul paradigmatic" al "sintezei religie-cultură-societate-ordine politică" (p. 268). În strânsă legătură cu acest fenomen se întâmplă un altul, generat de "starea tragică de decădere a umanității" (p. 272), anume accentuarea eforturilor pentru a găsi o nouă unitate a omenirii prin întâlnirea și dialogul dintre concepții, categorii și experiențe aparținând diverselor patrimonii spirituale.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro